

Kirkemusikk, kultur og kantor

Hva skal kirkemusikk være? I en artikkel i *Norsk Kirkemusikk* februar 2001 "Noen refleksjoner over rekruttering og utdanning til kirkemusikkyrket" stilte jeg bl.a. spørsmålet "hva utdanner vi til?"

Tekst: Tim Rishton

Jeg skrev:

Spørsmålet er ikke enkelt. Kirkerådet, Kirkemøtet, KA, NKOF og bispedømmene står nærmest i kø for å hylle "kirkemusikkens sentrale funksjon i kirkelivet", uten at det er noen utbredt forståelse for hva dette innebærer. Som grunnlag blir det (med rette) påpekt at musikken er et sentralt element i gudstjenesten. God musikk løfter hele gudstjenesten, dårlig musikk kveler den. Er kantorens funksjon kun definert i forhold til utøvende musikkvirksomhet, blir det ingen grunnlag verken for kantorvigsling eller for en stillingsramme som går utover tiden som faktisk er brukt på utøvende oppdrag.

Det er gledelig at det nå foreligger en kulturmelding som tar disse og relaterte spørsmål på alvor.¹ Det ligger i kunstens natur å være ubegripelig, umulig å spikre ned med en enkel definisjon, og derfor er det

ikke overraskende at kulturmeldingens beskrivelse fokuserer på kirkemusikkens utvendige symptomer – på effekten, historien, forvaltningen. Det er dukket opp spørsmål om hvor grensene ligger mot kommersialisering, om hvordan vi skal forsvare "ekte" kirkemusikk mot overfladiske eller lettvinde kopier og om hvordan vi skal bevare kulturarven. Det samme sentrale spørsmål ligger imidlertid bak alle disse problemstillinger: "hva er kirkemusikk?" Egentlig er vi ikke kommet noe nærmere svaret.

Vi kan kanskje belyse dette ved å stille et sidespørsmål. Hva er "god" kirkemusikk? Er "kvalitet" i det hele tatt en ønskelig egenskap for kirkemusikk? Det finnes nemlig to motsatte synspunkter om dette:

- Troens rot er at Gud kom ned til oss, akkurat slik vi var. Når vi tilber Gud, gjør vi det ikke for å profilere det vi gjør, men som et

svar på Guds nåde. I den sammenheng har vi ikke behov for å markere vår kunnskap, enda mindre behov for å heve én persons kunnskap overfor en annens. Ved å øke "profesjonell kvalitet" minker vi muligheten til deltagelse: om kun koret kan synges "ordentlig" har ikke menigheten noen funksjon og fellesskapet er ødelagt. Et fokus på teknisk kunnskap avler en liturgisk profesjonalitet som lett kan bli til en fariseisk selvtilfredshet. Vi bør fokusere på Gud (tilbedelsens mål) ikke på musikkalsk teknikk (tilbedelsens verktøy). Det bør være Ånden som hjelper oss å tilbe.

- Musikk er en del av vår respons til Guds kjærlighet. Det er et "offer", noe vi gir til Gud, og dermed må det være det beste vi kan bringe. En halvhjertet gave er uverdige. Helt fra den første tiden har menneskene gitt av de fineste de har i offer til Gud – om det så gjelder å bygge Templet eller å gi av den første grøden av jorden. 1. Korintrebrevet påpeker (kap. 12) at "Det er forskjellige nådegaver, men Ånden er den samme. Det er forskjellige tjenester, men Herren er den samme. Det er forskjellige kraftige virkninger, men Gud er den samme, han som virker alt i alle... Alt dette virker den ene og samme Ånd, som deler ut sine gaver til hver enkelt, slik han vil". Det er derfor rett at de som har fått en spesiell nådegave for musikk skal utøve den.

Alternativet til å søke etter kvalitet er apati og manglende respekt. Musikk og andre kunstarter er kilder til inspirasjon og veiskilt som peker mot Gud.

Det ligger elementer av sannhet i begge disse motpoler, men mellom de to ligger et tomrom hvor det faller mye kirkemusikk. Noen kirker forsøker å fremføre liturgiske finesser som ikke passer til sammenhengen for å være like "bra" som domkirken. Andre menigheter snur ryggen til alt som heter forberedelse for å "gi rom for Ånden" men har dermed en kirkemusikk så rotete at den vanskeliggjør tilbedelse.

Uansett stil, må "kvalitet" i kirkemusikk defineres som prosess, ikke som produkt. Betrakter vi musikk som et "offer" kan vi studere Jesu lære om ofring.

Historien om den fattige enkens gave (Markus 12:42) er et godt utgangspunkt.

- Enkens gave var liten. Hun kunne tro at den knapt var verdt å gi, men Gud la merke til og satte pris på den. Om det er lite vi har å tilby, så vel av kirkemusikalske ressurser som av noe annet, så skal vi ikke føle at det er uvesentlig.
- Gud var glad for gaven fordi den var helhjertet. De rike ble kritisert, ikke fordi de var rike, men fordi de relativt sett ikke gav så mye av det de hadde.

Dette er videreutviklet i et annet skriftsted: lignelsen om talentene (Matt 25: 14-30). De tre tjenere fikk i oppgave å forvalte ulike ressurser. To av dem utviklet ressursene (talentene) så langt de kunne. Resultatene ble selvfølgelig ulike, og fra et menneskelig perspektiv ser det ut slik som at han som hadde mest å forvalte også har oppnådd mest. Imidlertid får begge tjenerne nøyaktig samme ros: "Vel gjort, du gode og tro tjener! Du har vært tro over lite, jeg vil sette deg over meget. Gå inn til din herres glede" (v. 21). Den tredje tjener var helt passiv og risikerte intet. Kanskje følte han at han hadde så lite å forvalte at et hvert forsøk på å utvikle det bare ville gjøre ham til narr, men hans tiltaksmangel fortjente tittelen "du onde og late tjener".

Om vi nå overfører lignelsen om de tre tjenerne til et bilde av tre kirker med ulike ressurser i form av musikere, menighetsmengde og kunnskap, instrumenter, økonomi og andre faktorer. Kirken som har store ressurser kan bruke musikken på en måte som er tjenlig for forsamlingen, som gir ære til Gud og som er misjonerende overfor befolkningen. Kirken som har færre slike ressurser kan allikevel arbeide maksimalt med det den har og dermed kan tjene Gud like godt som den første ved det helhjertede arbeidet. Den eneste kirke som blir dømt uverdigg er den som føler at den har alt for lite til å bry seg med. Guds dom på kirkene måles etter input, ikke ytelse.

Tenker vi slik, så er "kvalitet" verken konkurransedrevet eller individualistisk. Den iscenesetter ikke for å imponere: målet er å muliggjøre noe annet enn seg selv — tilbedelse. Denne tilbedelsen kan nok hindres av tekniske svakheter i kirkemusikken: av uklarhet, usikkerhet, dårlig forberedelse eller stilistisk feil. Kvalitet er altså kontekstuell, ikke empirisk.

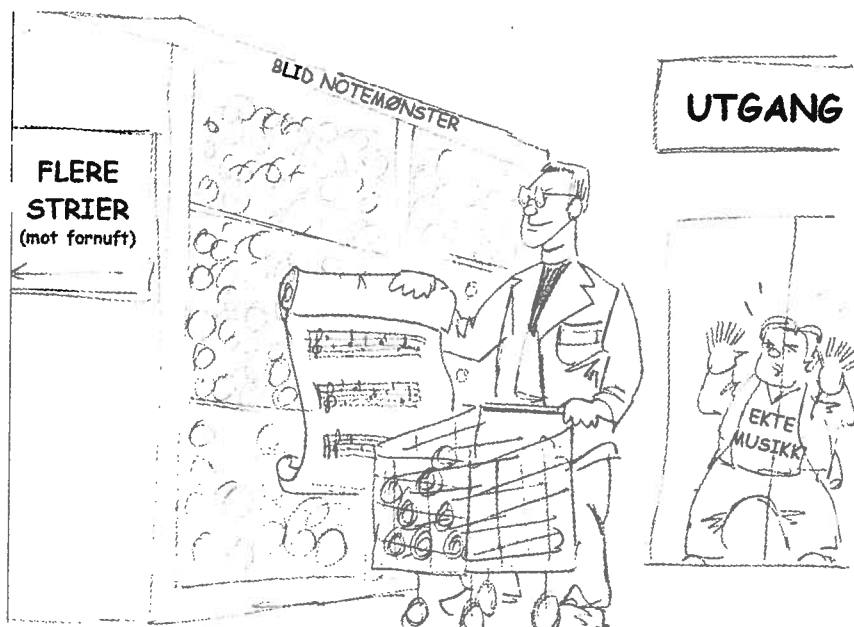
Et fokus på Gud og ikke på selve musikken betyr derfor ikke at standarden er uvesentlig — tvert imot. Et dårlig sangkor skal ikke tolereres for å være "snill" mot dem som synger, fordi et dårlig kor kan skade gudstjenesten — ikke på grunn av den lave standarden empirisk sett men fordi den kan distrahere oppmerksomheten fra tilbedelsen og mot korets problemer. Slike omstendigheter kalles for bestemt og radikal handling.

Skal musikken altså være noe annet enn dekorativ "tapetsering" eller fremføring for kunstens skyld, hvilken funksjon har den i kirken? En del av problemstillingen er vel motsetningen mellom musikk som uttrykk og musikk som verktøy. Ved den første er det Gud som er adressaten: menigheten er både "musiker" og "instrument" og kirkemusikeren er dirigenten som samler Guds folk i tilbedelse, håp og bønn. Ved den andre er det menigheten som er adressaten og musikken har både en pastoral, diakonal, misjonerende og teologisk funksjon. Pastoral-diakonal når det

gjelder, for eksempel, valg av musikk til begravelse (som er ikke så mye en estetisk som en pastoral respons). Misjonerende fordi musikk kan være en måte å senke terskelen til selve kirkehuset og dets arrangementer overfor kirkefremmede. Men kirkemusikk kan ha mange andre funksjoner. Den er en kilde til inspirasjon eller den kan frigjøre fra vår tids krav om at alt skal være lett forklarlig. Den fanger småbarns oppmerksomhet og gjenoppretter kontakt med de gamle og senile. Den kommuniserer teologiske sannheter, den trøster og gir glede. Enkelte teologer argumenterer at musikk er sakramental, en påstand som mange imidlertid nok vil finne seg uenig i.² Musikk er en form for pilgrimsvandring. "Syng en ny sang for Herren" er ikke bare en av de svært

få bibelske krav innen liturgikk men skal også minne oss om at mens Ordet er konstant, må vårt svar gjenspeile hvem vi er, i vår tid. Mens vi beveger oss gjennom livet, mens våre ideer og vår kontekst endrer seg, så må også vår samtale med Gud endre seg. Musikken blir med på vandringsen.

Kirkemusikk er altså lengt mer enn musikk som fremføres i kirken. Den er en pastoral, teologisk og åndelig anliggende, og ikke primært en kulturhistorisk sak. Tanken om at musikk er kirkens "tapet" — en vare som kjøpes inn for å pynte kirken og gjøre den vakker — har vært en blindvei som stadig har undergravd kantorens kirkelige arbeidet. Kirkemusikk er nok også en kulturhistorisk skatt men fokuserer vi på dette som et

Originaltegning: Bill Hindle.

grunnlag for vårt arbeid, risikerer vi å gjøre kirkemusikerens funksjon periferisk i forhold til kirkens oppgave.

Hvem er så denne kantor, og hvor ligger brytningen mellom kantorarbeidet, prestearbeidet og den fryktede kirkevergen? I den tidligere nevnte artikkelen, forsøker jeg å utforske forskjellen mellom kantor og organist.

Dagens situasjon, der de som pga. manglende utdanning ikke kan tilsettes som "kantor" dermed skal tilsettes som "organist", er ikke holdbar. En "organist" defineres kun som en "underkvalifisert kantor" ... Når vigsling er påbudt for en kantor men ikke for en organist, er det ikke utenkelig at en musiker med "kantorkvalifikasjoner" kunne ønske tilsetting som organist på grunn av et ønske om ikke å bli vigslet. Tenker vi slik, blir "organist"-definisjonen noe helt annen enn "mangel på kvalifikasjoner" ...

Mens kjernen i kantordefinisjonen er den tverrfaglige kompetansen til å håndtere brytningen mellom dagens realitet i menigheten (diakonal) og den gode visjonen for kirkemusikk (musikkfaglig), samt å sette menigheten i stand til å få velsignelse fra den ideelle kirkemusikken (pedagogisk) ... kan vi kanskje definere organistens arbeid med utgangspunkt i ren musikk-

fremføring. På denne måten innskrenker vi arbeidsfeltet til organisten uten å senke kvalitetskravet - noe som løser en rekke problemer mht. stillingsdefinisjonen og utdanning.

En slik fordeling har solide røtter i norsk kirkehistorie. Fra reformasjonstiden og helt frem til mellomkrigsårene ble kirkesangeren eller kantoren regnet som "geistlige tjenestemann" i motsetning til organisten, som var blant de øvrige kirkelige medarbeidere.

I alle år og i de fleste europeiske land finner vi et slikt skille mellom på den ene siden kantor eller *precentor*³ — en liturgisk teolog (ofte ordinert) som også var musiker — og på den andre siden organist eller musikanter — en profesjonell musiker som arbeidet i kirken. Min opplevelse som kirkemusikkonsulent er at når vi opplever konflikt mellom prest, kantor og kirkeverge, så er det ofte på grunn av manglende forståelse hos en eller flere av disse i forhold til dette funksjonsskille. I en viss grad kan dette forebygges ved at presten og kirkemusikeren blir tidlig enige om en klar avtale som definerer hverandres kompetanse og interesser, samt at kirkemusikeren forklarer denne avtalen overfor menighetsrådet/fellesrådet og regelmessig rapporterer om hvordan det daglige arbeidet gjenspeiler disse teologiske perspektivene.

Musikk er. Den er en del av skaperverkets mysterier og den unngår stadig en lettvinnt definisjon. De som er ansvarlig for musikken i en kirke må stadig minne seg om at den er en del av tilbedelsen. Om formålet er å gi uttrykk for folkets tro og håp eller å lære og forsterke menigheten, så er dens sentrale egenskap å formidle kommunikasjon mellom Gud og mennesker på en måte som overgår menneskelig språk. At kirkemusikeren er ansvarlig for å koordinere denne formidlingen krever at musikeren er (a) i stand til å kommunisere med Gud, (b) i stand til å kommunisere med menigheten, (c) oppmerksom på at musikerrollen er mer mekler enn maestro, slik at menigheten kan legge fra seg selvopptatthet for å fokusere på Gud.

I utfoldelse av denne funksjon kan det hende at kantoren blir til kulturformidler eller ivaretar kulturhistoriske tradisjoner. Dette er imidlertid sekundært. Én målestokk bestemmer hva kirkemusikken er og hva kirkemusikeren skal gjøre. Det hellige kallet er til ydmykt å arbeide for at sjeler blir frelst. Intet er viktigere.

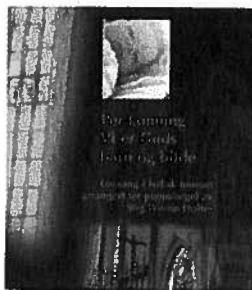
Noter

- 1 *Kunsten å være kirke: om kirke, kunst og kultur* (Oslo: Verbum, 2005) (Kulturmelding for Den norske Kirke)
- 2 Jeremy Begbie, "Music, mystery and sacrament", *The gestures of God: explorations in sacramentality*, red. Geoffrey Rowell og Christine Hall (London: Continuum, 2004), 173-19
- 3 musikkansvarlig i før-Reformasjons-tidens katedralene

Cantando presenterer

VI ER GUDS BARN OG BILDE

Biskop Per Lønning

C1641
Sanghefte
kr. 75,-
Akk.-hefte
kr. 165,-

Er det mulig å kombinere kunstnerisk inspirasjon med et bevisst tilrettelagt forsøksprosjekt?

Per Lønning har forsøkt seg på noe av dette. Her viser han hvordan lydiske salmer kan gi en ny og spennende utvidelse av dagens noe ensporede kirkemusikalske uttrykksregister. Stig Wernø Holter har gitt sitt bidrag med gode satser for orgel/piano.

HIMLENS URO

Erik Hillestad

Melodibok
m/besifring
kr. 298,-

Ny sangbok med tekster av Erik Hillestad. Sanger om himmelen, om jorda, om Gud, om tro, om solidaritet, frihet og rettferdighet. Melodiene spenner vidt, fra salmer til pop.

Tlf. 51 86 90 00
Fax. 51 86 90 01
www.musikkforlaget.no